

Ogólnopolska Konferencja naukowa „Lata Wielkiej Wojny – Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej”, Białystok, 23–24 października 2008 r.

W dniach 23–24 października 2008 r. na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku (UwB) odbyła się konferencja naukowa pt. „Lata Wielkiej Wojny – Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej”. Była to już druga białostocka konferencja poświęcona tematyce pierwszej wojny światowej, poprzednia sesja zatytułowana „Lata Wielkiej Wojny. Dojrzewanie do niepodległości (nastroje i postawy społeczeństwa polskiego w okresie I wojny światowej i ich ewolucja)” odbyła się 23–24 listopada 2006 r¹.

W zamyśle organizatorów tematyka ostatniej konferencji wiązać się miała z przedstawieniem stanu badań i dyskusją wokół przełomowych wydarzeń roku 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej.

¹ Konferencja ta zaowocowała powstaniem pracy zbiorowej: *Lata Wielkiej Wojny. Dojrzewanie do niepodległości 1914–1918*, red. D. Grinberg, J. Snopko, G. Zackiewicz, Białystok 2007.

Referenci szeroko potraktowali zaproponowane zagadnienie, podejmując zarówno tematy związane z dziejami ziem polskich, jak i innych obszarów wchodzących w skład Austro-Węgier, Niemiec i Rosji. Jednak szczególnym zainteresowaniem badaczy cieszyły się zagadnienia z historii narodów polskiego i ukraińskiego. Zaprezentowane wystąpienia dotyczyły zarówno wydarzeń polityczno-wojskowych, jak i ich odbioru przez ówczesne społeczeństwo.

W konferencji uczestniczyło 40 referentów reprezentujących środowiska naukowe Białegostoku, Lublina, Torunia, Poznania, Warszawy, Olsztyna, Krakowa, Opola, Bydgoszczy i Piotrkowa Trybunalskiego. Swoimi referatami wzbogacili obrady również goście z Rygi, Wilna i Charkowa. Obrady, które w całości odbyły się w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej, otwierały i zamykały sesje plenarne, jednak większość wystąpień prezentowana była w sekcjach.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał dziekan Wydziału Historyczno-Socjologicznego UwB prof. Andrzej Sadowski, który po przywitaniu uczestników konferencji podziękował organizatorom za doprowadzenie do kolejnej konferencji dotyczącej tematyki Wielkiej Wojny. Dziekan zwrócił uwagę, iż ciekawe jest zagadnienie Europy Środkowej, pojęcia, które nadal wymaga geograficznego dookreślenia, a jednocześnie cieszy się coraz większym zainteresowaniem badawczym, nie tylko historyków, ale również socjologów i etnologów, o których należałoby rozszerzyć przyszłe konferencje. Następnie przewodniczący komitetu organizacyjnego prof. Daniel Grinberg przedstawił historię konferencji związanych z tematyką I wojny światowej na Uniwersytecie w Białymstoku,

zaznaczając, iż tegoroczna konferencja wpisuje się w czterdziestolecie studiów historycznych w Białymstoku. Na koniec, w imieniu organizatorów, uczestników konferencji powitał dr Grzegorz Zackiewicz.

Sesję plenarną obrad otworzyło wystąpienie prof. Jana Lewandowskiego z Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie (UMCS), który dokonał porównania procesów narodowościowych i państwowotwórczych zachodzących w 1918 r. na przestrzeni między Rosją a Niemcami. Kolejny referent, doc. Algis Kasperavičius z Uniwersytetu Wileńskiego, porównał funkcjonowanie wydarzeń roku 1918 i ogłoszenia litewskiej państwowości w radzieckiej i współczesnej historiografii na Litwie. Prof. Ēriks Jēkabsons reprezentujący ryski Uniwersytet Łotewski szczegółowo opisał sytuację roku 1918 na Łotwie, przedstawiając działania różnych sił politycznych z terenu Łotwy (Polacy, Łotysze, Niemcy bałtyccy) na tle polityki niemieckiego okupanta. Pierwszą część posiedzenia zakończył prof. Eugeniusz Mironowicz (UwB), który omówił etapy powstawania państwa białoruskiego, od pierwszych żądań autonomii w ramach Rosji, poprzez ogłoszenie republiki ludowej, aż po ogłoszenie Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w 1919 r.

Po przerwie wysłuchano dwóch referatów dotyczących spraw polskich w roku 1918. Prof. Daniel Grinberg (UwB) dokonał wstępnego podsumowania ówczesnej polskiej publicystyki politycznej, wskazując, że najistotniejszymi nurtami publicystycznymi były agrarny i niepodległościowy. Prof. Karol Olejnik (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza – UAM) przedstawił rolę Wielkopolski w odzyskaniu i pierwszych latach

niepodległości Polski). Plenarną część konferencji zamknęła dyskusja nad różnorodnością postaw mieszkańców poszczególnych ziem polskich wobec wydarzeń 1918 r. Rozważano żartobliwie, na ile różnice w zachowaniach Polaków wynikały z tradycji poszczególnych regionów, w jakim zaś stopniu uwarunkowane zostały przez wpływy państw zaborczych. Ponadto dyskutowano na temat roli i realnego wpływu deklaracji Wilsona na społeczności zamieszkujące Europę Środkowo-Wschodnią oraz nad wizjami przyszłości Europy w publicystyce polskiej 1918 r.

Po dyskusji podsumowującej część plenarną, rozpoczęły się obrady w sekcjach. Pierwszą z nich zdominowały tematy związane z historią Ukrainy. Otwierając ją referat wygłosiła dr Lubow Żwanko z Państwową Akademię Gospodarstwa Miejskiego w Charkowie, omawiając problem uregulowania spraw bieżących na Ukrainie w ostatnim roku wojny. Drugi w sesji wystąpił pochodzący z Ukrainy dr Witalij Rosowski, naukowiec związany z Katolickim Uniwersyteciem Lubelskim (KUL). Zaprezentował rys społeczno-zawodowy oraz formy aktywności Polaków na Ukrainie nadnieprzańskiej w 1918 r. Konstatował, iż grupa ta była dobrze zorganizowana i aktywna – szczególnie na polu oświaty, tworzyła polskie szkoły i rozwijała prasę, jednak po 1921 r. większość jej inicjatyw upadła. Referat dr Jarosława Nieścioruka (UMCS) dotyczący Ukraińskiej Halińskiej Armii w wojnie polsko-ukraińskiej lat 1918–1919, prezentował, iż w momencie powstania Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej nie miała ona konkretnych planów stworzenia armii, żołnierze reprezentowali różne postawy wobec służby, w związku z czym po jej

skończeniu część z nich opowiedziała się po stronie Polski, część natomiast wstąpiła do armii ukraińskiej. W kolejnym wystąpieniu dr Roman Wysocki przedstawił próby nawiązywania stosunków dyplomatycznych przez nowopowstałe państwo ukraińskie w roku 1918. Według niego trudno mówić o dyplomacji w przypadku kraju, który dopiero próbował zaistnieć na mapie świata, co nie zmienia faktu, iż Ukraińcy prowadzili aktywne działania na tym polu nawet po 1920 roku.

Po przerwie do tematyki ukraińskiej powrócił prof. Robert Litwiński (UMCS) referatem „Zakończenie Wielkiej i początek «małej» wojny. Polsko-ukraiński konflikt o Galicję Wschodnią w 1918 roku i jego reperkusje”. Termin „małej wojny” stworzył dla określenia walk polsko-ukraińskich o granicę. Jego zdaniem Polacy niedoceniali ruchów narodotwórczych Ukraińców, ale nie udało im się ich spacyfikować. Siły zbrojne walczących stron, ich liczebności, pochodzenie i stan organizacyjny przedstawił w kolejnym referacie dr Maciej Krotofil (UMK). W swym referacie podkreślił, iż niedoceniana jest przez historyków rola wpływu polityki wojskowej Austro-Węgier w czasie pierwszej wojny światowej na stosunki polsko-ukraińskie. Przedstawił on stosunki panujące w armiach, ich liczebności i cechy demograficzne. Podkreślał znaczenie czynników demograficznych np. w walkach o Lwów – zdobywający miasto Ukraińcy dobrze walczyli w terenie, ale słabo znali miasto, bo pochodzili głównie ze wsi, tymczasem obrońcy wywodzili się głównie z mieszkańców Lwowa. Referent zaprezentował również znaczenie Legionu Strzelców Siczowych. Ostatni referat w sesji zaprezentował dr Andrzej Purat z Uniwersyte-

tu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, przedstawił organizację oraz działalność ukraińskich służb specjalnych w okresie Ukraińskiej Derżawy, skupiającą się na zwalczaniu powstań chłopów, protestujących przeciwko oddawaniu ziemi i broni zdobytej w czasie wojny. Po referacie nastąpiła dyskusja, zamykająca popołudniową część obrad.

Równoległe obradowała sesja druga, w której z kolei dominowała tematyka wojskowa i czechosłowacka. Wygłoszono w niej cztery referaty. Jako pierwszy wystąpił dr Stanisław Czerep (UwB) przedstawiając pierwsze etapy rozkładu armii rosyjskiej w I wojnie światowej, zapoczątkowanego przez ofensywę Kiereńskiego z lipca 1917 r. Tematyki schyłku wojny na terenach Rosji dotyczyło również wystąpienie dr Mariusza Korzeniowskiego (UMCS). Opisał on położenie i działalność polskich organizacji pomocowych: Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego oraz Polskiej Rady Pomocy Ofiarom Wojny od czasu przewrotu bolszewickiego po ich likwidację przez Radę Komisarzy Ludowych w sierpniu 1918 r.

Po przerwie doc. Petr Kaleta z Uniwersytetu Karola w Pradze przedstawił sylwetkę Tomáša Garrigue Masaryka i jego poglądy na kwestię słowiańską pod koniec I wojny światowej. Autor skoncentrował się na ewolucji poglądów Masaryka na stosunki czesko-polskie w okresie Wielkiej Wojny. Postać Masaryka pojawiła się również w wystąpieniu dr Małgorzaty Ocytko (UwB), która naświetliła politykę państwa czechosłowackiego wobec Białorusinów i Ukraińców w 1918 r. Pierwszy dzień obrad zamknęła dyskusja, w której dominowały tematy polsko-czeskie, oraz postać pierwszego premiera Czechosłowacji Karela Kramářa.

Drugiego dnia kontynuowano obrady w sekcjach. W pierwszej dominowała tym razem tematyka białoruska i polska. Obrady otworzył referat dr Dariusza Tarasiuka (UMCS), którego rozważania dotyczyły stosunków polsko-białoruskich w przededniu ogłoszenia niepodległości Białoruskiej Republiki Ludowej (luty-marzec 1918). Po nim zaprezentował swoje wystąpienie mgr Tomasz Błaszczak (UMK), przedstawiając problem przynależności państwowej Białostoczyzny według koncepcji litewskich z lat 1917-1919. Z kolei dr Wiesław Bolesław Łach z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego przedstawił obecność problemu Prus Wschodnich w koncepcjach terytorialnych polskiej polityki zagranicznej formułowanych w okresie tworzenia państwa polskiego.

Kolejni referenci skupili się na tematyce polskiej. Dr Agnieszka Kidzińska (UMCS) zaprezentowała problemy w podjęciu politycznych decyzji, z jakimi borykali się zwolennicy współpracy z państwem rosyjskim w chwili wybuchu rewolucji październikowej. Obrady sekcji zamknęło wystąpienie mgr Alicji Bieńkowskiej, która na podstawie niedostępnych w Polsce sprawozdań z posiedzeń Tymcz. Rządu Ludowego Republiki Polskiej w Lublinie przedstawiła stosunek tego gabinetu do sytuacji społeczno-politycznej w Europie w 1918 r.

Piątkowe obrady sekcji drugiej zdominowała tematyka niemiecka. Dr Piotr Kubiak z Poznańskiego Instytutu Zachodniego przedstawił przemiany, jakie w niemieckim systemie partyjnym nastąpiły w roku 1918 r. Dr Piotr Szlanta z Uniwersytetu Warszawskiego (UW) scharakteryzował z kolei ówczesne próby odgórnego demokratyzacji Niemiec. Kolejny referent, dr Jarosław Centek

(UMK) zaprezentował stanowisko niemieckiego korpusu oficerskiego wobec kwestii podpisania traktatu wersalskiego. Zauważył, że Niemcy, zanim poznali warunki traktatu, planowali wznowienie działań wojennych. Przed przerwą, dr Damian Szymczak (UAM) opisał niemiecko-austro-węgierski spór o przyszłość Polski w kontekście narodzin państwowości polskiej w 1918 roku.

W drugiej części uczestnicy mieli okazję zapoznać się z badaniami Michała Janika (UW) nad obrazem anty-austriackiej propagandy kierowanej do Polaków walczących na froncie włoskim 1917-1918. Dr Paweł Olszewski z piotrkowskiej filii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach zaprezentował reakcję wielkich mocarstw na przeobrażenia polityczne na Kaukazie południowym w 1918 roku. Obrady sekcji zakończyło wystąpienie dr Piotra Pałysa z Opola w którym przedstawiona została kwestia łużycka w latach 1918-1919.

Popołudniową, plenarną turę obrad otworzył swoim wystąpieniem ojciec Marek Miławicki z Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Na podstawie szczegółowych zapisów prowadzonych przez dominikanów, przygotował referat: „Wydarzenia roku 1918 widziane zza klasztornej muru. Kroniki klasztorów dominikańskich jako źródło do badań wydarzeń wojennych”. Referat dr Marka Jakubiaka z Politechniki Warszawskiej dotyczył postaw studentów funkcjonujących na ziemiach polskich uczelni na tle dążeń niepodległościowych społeczeństwa w 1918 r. Po nim dr Grzegorz Krzywiec z IH PAN przedstawił zagadnienia dotyczące kwestii żydowskiej w polityce polskiej na tle środkowoeuropejskim. Po krótkiej przerwie wysłuchano referatu dr Adama Drażka (UwB) prezentują-

cego stosunek Włodzimierza Lenina do wojny i pacyfizmu w latach 1917–1918. Dr Grzegorz Zackiewicz (UwB) opisał obecność idei syndykalistycznych w opiniach polskiej myśli politycznej pod koniec Wielkiej Wojny i w początkach niepodległości.

Ostatnią część konferencji zamknęły referaty z historii wojskowości. Profesor Krzysztof Filipow (UwB) przeanalizował Odznaki Frontu i Dywizji Litewsko-Białoruskiej w latach 1919–1920. Dr Robert Kempa (UwB) dokonał próby charakterystyki tworzonego w 1918 r. polskiego lotnictwa wojskowego. Obrady zakończył dr Jan Snopko (UwB) przedstawiając internowanie żoł-

nierzy Polskiego Korpusu Posiłkowego na Węgrzech wiosną 1918 r.

Po krótkim podsumowaniu obrad, dokonano oficjalnego zamknięcia niezwykle owocnej konferencji. Uczestnicy opuszczali Białystok licząc na kontynuację sympozjów naukowych dotyczących tematyki Wielkiej Wojny, która nadal kryje przed badaczami wiele niewyjaśnionych kwestii. Tymczasem organizatorzy konferencji przygotowują materiały pokonferencyjne, które mają się ukazać jesienią 2009 r.

Alicja Bieńkowska (Toruń)

Tomasz Błaszczak (Toruń)

